

Sakrättsskydd vid överlåtelse av enkla fordringar — en replik till Stefan Lindskog

Det finns en inkonsistens i skuldebrevslagens regler om enkla fordringar. Bestämmelserna om sakrättsligt skydd vid överlåtelse beskriver inte hela sanningen. En systematisk analys av regelsystemet visar att sakrättsskyddet egentligen går längre än som framgår av dessa bestämmelser. Det hävdar Stefan Lindskog (SvJT 1994 s. 114). Vilket oerhört påhopp mot en kär gammal lag! Dessbättre är nog angreppet grundlöst.

Enligt 31 § första stycket skuldebrevslagen är en överlåtelse av ett enkelt skuldebrev giltig mot överlåtarens borgenärer när gäldenären underrättats om överlåtelsen av förvärvaren eller överlåtarens sakrättsskydd uppkommer alltså *vid denuntiation*. Lindskog menar att systemskäl talar för att sakrättsskydd i vissa fall uppkommer tidigare. Om gäldenären före denuntiation kommer i ond tro på så sätt att han vet eller har skälig anledning att misstänka att överlåtelse skett, är *ondtrostidpunkten* avgörande (se Lindskogs hypotes på s. 116 och ett påstående att hypotesen verifierats på s. 128).¹

Vilken som är den lämpligaste tidpunkten för uppkomst av sakrättsskydd kan man naturligtvis alltid diskutera. Det intressanta är emellertid att Lindskog hävdar att hans uppfattning följer av en *systematisk* analys av skuldebrevslagen och att den överensstämmer *med gällande rätt*.²

Lindskogs systematiska analys utgår från 29 § skuldebrevslagen. Paragrafen handlar om det fallet att ett enkelt skuldebrev överlåtit men gäldenären betalar till överlåtarens, dvs. till fel borgenär. En sådan betalning är giltig (betalningsmottagaren är "betalningslegitimerad"), om inte gäldenären var i ond tro (kände till överlåtelsen eller hade skälig anledning att misstänka att överlåtarens inte hade rätt till pengarna). Då behöver gäldenären alltså inte betala på nytt till den som förvärvat fordringen.

Lindskog menar sig ha upptäckt en nödvändig koppling mellan bestämmelsen om betalningslegitimation och reglerna om sakrättsskydd. På grund av denna koppling bör skydd mot överlåtarens borgenärer uppkomma "indirekt" i och med att gäldenären kommer i ond tro om överlåtelsen, dvs. även om det då inte skett någon denuntiation enligt 31 § första stycket. Den analys som Lindskog åberopar för denna uppseendeväckande slutsats — som strider mot ordalydelsen i 31 § första stycket — bygger bl. a. på rättsfallet *NJA 1958 s. 478*.

Borgenären säkerhetsöverlät sin fordran mot gäldenären genom att utställa en fullmakt som gav säkerhetsförvärvaren/fullmaktshavaren (här kallad förvärvaren) rätt att inkasera fordringen. Gäldenären delgavs fullmakten men betalade ändå till den ursprungliga borgenären (här kallad överlåtarens). Sedan försattes överlåtarens i konkurs, var-

¹ Lindskog tar också upp sakrättsskyddet vid dubbelöverlåtelse och menar att den förste förvärvaren ibland måste skyddas tidigare än som framgår av 31 § andra stycket. Jag har inte funnit någon för mig begriplig argumentation för denna åsikt, varför jag lämnar saken därhän. Jag avstår också från att kommentera andra ståndpunkter som Lindskog för fram i artikeln.

² Lindskog framhåller visserligen avslutningsvis att "det intill dess HD givit klar vägledning måste anses vara i hög grad osäkert om angivna slutsatser ... är förenliga med rättsläget de lege lata". Han menar dock att domstolarna redan i dag bör döma enligt den princip som han hävdar. Det är alltså hans uppfattning om gällande rätt.

efter förvärvaren krävde betalt från gäldenären. HD uttalade att gäldenären ”i allt fall bort inse” att fullmakten ”tillkommit för att säkerställa (förvärvaren) för någon dess fordran hos (överlåtaren)”. Gäldenären förpliktades därför att betala på nytt till förvärvaren.

Enligt Lindskog följer av rättsfallet att förvärvaren ”i realiteten erhåller borgenärsskydd för sitt förvärv oaktat att (gäldenären) inte erhållit underrättelse enligt 31 § skuldebrevslagen, nämligen när (gäldenären) trots (överlåtarens) bristande passivlegitimation betalar till denne” (s. 135 not 50, jfr s. 122 not 16 och s. 132 f. under 4.2). Med andra ord: Förvärvaren kan kräva betalt av gäldenären när denne felaktigt betalat till överlåtaren och sådan betalning kan krävas trots att överlåtaren gått i konkurs. Detta är, enligt Lindskog, detsamma som att förvärvaren fått skydd — utan denuntiation — i överlåtarens konkurs. I så fall bör också, ”efter min mening” skriver Lindskog, förvärvaren ha samma rätt till betalning när gäldenären inte betalat alls (s. 133). Annars skulle förvärvaren komma i ett bättre läge när gäldenären åsidosätter förvärvarens intresse än när han inte gör det. Detta vore enligt Lindskog ”knappast rimligt” (s. 124 med not 19, jfr s. 122 not 16).

Det finns två fel i detta resonemang. *För det första:* I den situation som rättsfallet handlar om uppkommer inte över huvud taget någon sakrättslig konflikt. En grundläggande förutsättning för en sakrättslig konflikt är att de sammanstötande parterna kan stödja sig på ett *obligationsrättsligt* grundat anspråk. Det kan inte konkursboet i sådana situationer som rättsfallet handlar om. Överlåtaren har fått betalt och hans konkursbo har varken anledning till eller grund för att hävda bättre rätt till den fordran som förvärvaren övertagit.³

Att som Lindskog säga att förvärvaren ”i realiteten erhåller borgenärsskydd för sitt förvärv” utan denuntiation är därför inte riktigt. Vad händer om gäldenären invänder i domstolen att betalning inte skall ske till förvärvaren därför att överlåtarens borgenärer har bättre rätt till fordringen? Jo, då konstaterar domstolen att invändningen saknar berättigande — borgenärerna har självfallet inte ”bättre rätt” till fordringen, eftersom de saknar rätt till den över huvud taget — och att gäldenärens betalningsskyldighet gentemot förvärvaren skall prövas enligt 29 § skuldebrevslagen. Det innebär att gäldenären är skyldig att betala på nytt till förvärvaren, om han var i ond tro när han betalade till överlåtaren.⁴

Några sakrättsliga överväganden behöver alltså inte göras i den angivna situationen. Det åberopade avgörandet kan därför knappast användas som stöd för att den ena eller den andra sakrättsliga regeln skulle gälla.

³ Lindskog är själv detta fel på spåren men tappar bort det (se not 18 på s. 124).

⁴ Det avgörande är alltså inte om en sådan invändning görs eller inte. Förvärvarens talan skall bifallas även om invändningen görs. Lindskog resonerar i andra termer kring frågan om betydelsen av om invändningen görs (not 16 på s. 122). Han noterar att gäldenären i rättsfallet inte gjorde någon uttrycklig invändning men att överlåtarens konkurs hade ”införts som en omständighet i målet”. Och han skriver: ”Enligt principen *jura novit curia* borde HD ha beaktat detta förhållande om det hade ansetts påverka (förvärvarens) rätt att erhålla betalt av (gäldenären).” Detta är nog en missuppfattning av principen *jura novit curia*.

För det andra: I den ojämförligt viktigaste situationen — den att betalning *inte* skett före konkursen — är Lindskogs hypotes grundad på en lämplighetsvärdering. Han anser det ”knappast rimligt” att förvärvarens läge skulle förbättras som en följd av att gäldenären åsidosätter förvärvarens intresse (genom att betala till överlåtare). Därför bör förvärvaren enligt Lindskog uppnå sakrättsskydd redan när gäldenären kommer i ond tro om överlåtelsen.

Innan jag berör rimlighetsfrågan vill jag understryka följande: Den slutsats om ”indirekt sakrättsskydd” som Lindskog kommit till när det gäller den egentliga problemsituationen är *inte* baserad på en rättssystematisk analys utan på en lämplighetsvärdering. Den rör inte skuldebrevslagens systematik.

Det nu diskuterade fallet — som till skillnad från situationen i rättsfallet verkligen avser en sakrättslig konflikt — regleras uttryckligen i 31 § första stycket skuldebrevslagen. Denuntiation krävs för sakrättsligt skydd. Vad Lindskog säger är att detta ”knappast är rimligt”, eftersom det betyder att förvärvaren kommer i ett bättre läge om gäldenären betalar till överlåtare före konkursen. Jag har svårt att finna något orimligt i detta. Handlar gäldenären riktigt och låter bli att betala till överlåtare — dvs. drar rätt slutsats av sin onda tro — får förvärvarens rätt vika för konkursborgenärernas. Gäldenären behöver bara betala en gång och förvärvaren får bevaka en fordran i konkursen. Om gäldenären i stället handlar fel, dvs. betalar till överlåtare trots sin onda tro, får fordringsförvärvaren ett anspråk mot gäldenären som är oberoende av överlåtarens konkurs. Gäldenären måste då betala två gånger och får själv i konkursen bevaka ett anspråk på att återfå vad han felaktigt betalat till överlåtare. Denna ordning tycker jag känns ganska vettig. Vad den innebär är väsentligen att gäldenären förlorar på sitt felaktiga handlande och att — som en konsekvens — förvärvaren tjänar på det.

Jag avser inte att här ta upp någon diskussion om vad som bör gälla de lege ferenda. Troligen vore det dock mindre bra att införa ett sakrättsskydd enligt Lindskogs modell. Därvid har det som sagts i föregående stycke betydelse. Avgörande synes dock vara vad som anfördes i förarbetena till skuldebrevslagen (NJA II 1936 s. 113), nämligen att borgenärernas rätt inte bör vara beroende av ”sådana, dem icke vidkommande och mången gång mer eller mindre svårbedömda förhållanden som det här gäller” (här fordringsgäldenärens onda tro). Bättre är nog att knyta sakrättsskyddets uppkomst till en omständighet (denuntiation) som både ger publicitet åt överlåtelsen och avskär fordringsgäldenärens rådhighet (jfr dock bl. a. Lindskog s. 130 och Håstad, Sakrätt i lös egendom, 5 uppl. 1994, s. 246 f., med beaktansvärda argument emot).

I sitt angrepp mot skuldebrevslagens systematik har Lindskog nog (för ovanlighetens skull) tänkt fel. Det är väl egentligen inte motiverat att ta upp plats i Svensk Juristtidnings spalter för att påpeka detta.⁵ Men den som växt upp med skuldebrevslagen och vant sig vid att betrakta den som ett föredöme i fråga om metodisk ordning och logik känner sig

⁵ Andra har för länge sedan analyserat saken korrekt, se bl. a. Helander, Kreditsäkerhet i lös egendom, 1984, s. 494.

smått kränkt av beskyllningen att lagen skulle vara ofullkomlig i systematiskt hänseende. Därför detta inlägg till sårat försvar för en tillvarons grundbult.

Göran Lambertz

